

ЗЛОВЖИВАННЯ ДОМІНУЮЧИМ СТАНОВИЩЕМ ЗА АНТИМОНОПОЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА КОНКУРЕНТНИМ ПРАВОМ ЄС: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

ABUSE OF DOMINANT POSITION UNDER ANTITRUST LAW OF UKRAINE AND EU COMPETITION LAW: COMPARATIVE ASPECT

Лук'янець В.С.,

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри державно-правових дисциплін
Університету економіки та права «КРОК»

Травнікова К.В.,

студент юридичного факультету
Університету економіки та права «КРОК»

Стаття присвячена висвітленню особливостей зловживання домінуючим становищем за антимонопольним правом України та конкурентним правом ЄС. Проаналізовано підходи до усунення прогалин в антимонопольному законодавстві сучасної України у світлі підписання економічної частини Угоди про асоціацію. У статті тезисно викладено історію конкурентного права ЄС.

Ключові слова: конкуренція, антимонопольне право України, конкурентне право ЄС, Угода про асоціацію, міжнародні угоди, зона вільної торгівлі.

Статья посвящена освещению особенностей злоупотребления доминирующим положением по антимонопольному законодательству Украины и конкурентному праву ЕС. Проанализированы подходы к устранению недостатков в антимонопольном праве современной Украины в свете подписания экономической части Соглашения об ассоциации. В статье тезисно описан исторический аспект конкурентного права ЕС.

Ключевые слова: конкуренция, антимонопольное право Украины, конкурентное право ЕС, Соглашение об ассоциации, международные соглашения, зона свободной торговли

The article is a resume that analyzes the peculiarities of abuse of the dominant position according to the antimonopoly legislation of Ukraine and the competition law of EU. The article briefly discusses approach to the elimination of deficiencies in the antimonopoly law of modern Ukraine in the light of signing the economic part of the Association Agreement. The article describes the historical aspect of EU competition law.

Key words: Competition, antimonopoly law of Ukraine, EU competition law, Association agreement, international agreements, free trade area.

Постановка проблеми. На сьогодні без проведення ефективної антимонопольної політики, яка є однією з форм державного регулювання ринкових відносин, неможливо уявити ефективного функціонування сучасного ринку [1, с. 182]

Зі здобуттям Україною незалежності та усвідомленням необхідності прогресу в напрямку інтеграції до європейської спільноти економістам, правникам та законодавцям стало зрозуміло, що конкуренція є необхідною і найважливішою умовою ринкового механізму, об'єктивною закономірністю товарного виробництва, що здійснює вплив на поведінку суб'єктів господарювання під час здійснення ними господарської діяльності. Пануючою думкою в реаліях сучасної України є теза, що роль конкуренції полягає в тому, що через механізм застосування конкуренції створюються умови для сприяння становленню такої системи зв'язків, які є найбільш адекватні цілям розвитку і прогресу ринкового механізму, і на його важливості наголошено як на національному рівні, так і на міжнародному рівні. Проблемними аспектами в практичному втіленні даних економічно-правових тез у життя є прогалини в антимонопольному (конкурентному) праві України. Потужний внесок в усунення прогалин у законодавстві України було зро-

блено завдяки спільним зусиллям АМКУ, ВРУ, промислової спільноти України та громадськості.

Стан дослідження. Ряд дослідників ще з часів становлення європейської капіталістичної школи думки постулювали, що коли на ринку присутня здорова конкуренція, виживають та отримують максимальний прибуток компанії (виробники або постачальники послуг), яким вдається задовольнити максимальну кількість потреб споживачів продукцією найвищої якості і за максимально низькою вартістю на даному ринку збуту. Підприємці не ставлять благополуччя суспільства або окремих індивідів як кінцеву ціль, але зосередженість виробників на власному прибутку буде корисна всім споживачам. З такою тезою виступав ще Адам Сміт вважаючи, що втручання регулятора в економіку приносить шкоду, а «невидима рука ринку» найефективнішим чином виправить усі недосконалості, які б виникали під час становлення здорової конкуренції. Слід зазначити, що міжнародна інтеграція державного управління економічними процесами в країнах ЄС є найбільш чіткою та послідовною, аналогів у світі їй немає [2, с. 37]

Мета – дослідити зловживання домінуючим становищем за антимонопольним правом України та конкурентним правом ЄС.

Виклад основного матеріалу. У сучасній Україні є нагальна потреба у вдосконаленні конкурентного права.

Тези:

1. Перш за все слід зазначити, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС є найбільш масштабним кроком та рушійною силою в досягненні домовленостей, що зближують незалежну Україну з європейським товариством як в економічному, так і в політичному аспекті. Економічна частина Угоди, підписана у 2014, охоплює багато важливих сфер у галузі економіки. Узгодження Україною та ЄС такої різносторонньої за суттю та кількістю взаємних домовленостей Угоди засвідчує прогрес України на шляху інтеграції в європейську спільноту.

2. Немає жодних перешкод щоб, вважати 42-мільйонну Україну перспективним партнером Євросоюзу – Україна може проявити себе як перспективний ринок, діючи на умовах взаємної лібералізації, передусім руху товарів, сервісів, капіталів та послуг. Не менш важливою є гармонізація практик та принципів, що є ґрунтом галузевих політик та системи регулювання виробничо-комерційної діяльності. Усі види економічної діяльності, які мають кінцеву мету виходу на європейський ринок, мають бути розглянуті крізь призму гармонізації та адаптації національного законодавства України.

3. Перш ніж розглянути шляхи адаптації положень національного антимонопольного законодавства України в частині забезпечення протидії зловживанням домінуючим становищем на ринку, варто погодитися з позицією науковців про те, що проведення ефективної антимонопольної політики є необхідною умовою ефективного функціонування сучасного ринку, а укладення Угоди про асоціацію України та ЄС, серед іншого, вимагає зближення вітчизняного антимонопольного законодавства з конкурентним правом Євросоюзу. З моменту створення Європейського Союзу проблема підтримки конкуренції на належному рівні була однією з основних завдань і водночас складнощів. Досягнення бажаних ефектів спільного ринку вимагає від європейських держав проголошення домінанти відкритої конкурентної ринкової економіки на рівні публічних правовідносин.

4. Економічна частина Угоди про асоціацію привертає увагу до правових прогалів у процесі імплементації норм права конкуренції в національне законодавство України, а також на часові строки їх запровадження. Наразі в тексті Угоди містяться конкретні посилання на нормативні акти ЄС (регламенти), які в процесі гармонізації норм антимонопольного права мають бути включені в законодавство України.

5. Варто зазначити, що правила конкуренції, викладені в Договорі про заснування ЄС, а саме угоди та узгоджені дії суб'єктів господарювання, підпадають під юрисдикцію Співтовариства тільки в разі впливу таких дій на торгівлю між державами-членами. Саме такий критерій визначає межі застосування правил конкуренції Євросоюзу від юрисдикції

національних антитрастових органів держав-членів. На практиці питання впливу на торгівлю між державами-членами ЄС тлумачиться Комісією ЄС та Судом ЄС широко. Відповідно, співіснування норм права Євросоюзу та норм національних законодавств держав-членів спричиняє одночасність їх застосування. Спільною вимогою щодо застосування норм права Євросоюзу з питань конкурентної політики до суб'єктів господарювання третіх країн також є вплив на торгівлю між державами-членами. Європейське конкурентне право може бути застосоване до угод чи діянь (дій/бездіяльності) за межами ЄС, якщо такі дії обмежують конкуренцію на внутрішньому ринку та впливають на торгівлю між державами-членами. Умова про те, що угода впливає на торгівлю між державами-членами, передусім є юридичним правилом, яке проводить межу між повноваженнями держави та Євросоюзом. Цей принцип має ознаки екстраєриторіального застосування норм права ЄС.

6. В антимонопольному праві Євросоюзу з 1960-х років практично всю відповідальність за проведення цієї політики було покладено на наднаціональні інститути. Кардинальну реформу права конкуренції було проведено у зв'язку з набуттям чинності Регламентом 1/2003, в якому роз'яснюються питання тлумачення ст. 101 та 102 Договору, порядок координації дій між Комісією, національними антитрастовими органами та національними судами. За умов нової системи (*directly applicable exception system*) підприємство, що укладає угоду, яка, на його думку, підпадає під заборону ст. 101 (п. 1), має самостійно визначити, чи дотримані вимоги ст. 101 (п. 3), щоб можна було застосувати ст. 101 у цілому. При цьому ризик неправильного визначення відповідності комерційної угоди критеріям ст. 101 (п. 3) цілком покладається на підприємства, які мають право звернутися до Комісії ЄС або національних антитрастових органів.

7. Комісія ЄС втратила монополію на застосування ст. 101 (п. 3) Договору. Та Єврокомісія згідно з Договором має право і низку слідчих повноважень (наприклад, огляд бізнесу і бізнес-приміщень, письмові запити про надання інформації та ін.), накладає штрафи на підприємства, які порушують антимонопольне законодавство ЄС. Основні правила щодо процедур викладено в Положенні Ради (ЄС) 1/2003.

8. Національні антимонопольні органи уповноважені застосовувати ст. 101 і 102 Договору, щоб гарантувати неспотвореність і необмеженість конкуренції. Національні суди можуть застосовувати ці положення для захисту індивідуальних прав громадян за Договором. У Зверненні Єврокомісії до Європарламенту та Ради Європи з нагоди десятої річниці Антитрестівського законодавства (2014 р.) визначено подальші напрями активізації застосування спільного антимонопольного законодавства в ЄС. У рамках активізації Комісія розробила і впровадила політику застосування закону ЄС про конкуренцію до дій з відшкодування збитків у національних судах. Вона також співпрацює з національними судами, щоб забезпечити узгоджене застосування конкурентного законодавства на всій території ЄС.

9. У даному контексті варто згадати, що 22 квітня 2015 р. Євросоюз офіційно звинуватив російський «Газпром» у порушенні антимонопольного законодавства на території ЄС, передусім на ринках Центральної та Східної Європи – в Естонії, Латвії, Литві, Польщі, Чехії, Словаччині, Угорщині, Болгарії. В Єврокомісії вважають, що російська компанія перешкоджає вільному обігу газу між країнами Європи, диверсифікації поставок газу і несправедливо визначає ціну на газ, переслідуючи інтереси компанії та Росії. Єврокомісія розпочала розслідування у 2012 р. Покаранням «Газпрому» може бути штраф, що поки не призначений, та експерти називають обсяги – від 2 до 9,3 млрд. євро [3, с. 23].

10. Отже, характерними рисами антимонопольного права Євросоюзу є, по-перше, те, що конкурентне право – це засіб забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку зі свободою руху товарів, осіб, послуг, капіталу та свободи заснування. По-друге, ст. 101-109 Договору мають пряму дію. Такі положення установчих договорів під час розгляду судових справ у національних судах можуть застосовуватися поряд із положеннями внутрішнього права держав-членів [4, с. 103]. По-третє, правила конкуренції поширюються на всі галузі економіки (галузь вугілля та сталі спочатку регулювалися окремо; існує низка регламентів, що регулюють антимонопольну політику ЄС у певних конкретних галузях – сільське господарство, транспорт, інтелек-

туальна власність тощо). По-четверте, розгалужена інституційна система захисту справедливої конкуренції на ринку з поєднанням національних органів влади держав-членів.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, пропонуємо такі аспекти, що мають бути зауважені під час адаптування та інтегрування в антимонопольне законодавство України норм права ЄС:

1) домінуюче становище суб'єктів на ринку за конкурентним правом ЄС визначається на основі їх безпосереднього впливу на конкуренцію та споживачів, а не на формальну ознаку порушення конкурентного законодавства;

2) в антимонопольному законодавстві України вживаються поняття домінуючого та монопольного становища, які між собою ототожнюються. Однак варто зазначити, що дані терміни не є тотожними за правом ЄС;

3) варто зазначити, що домінуюче та монопольне становище на ринку суб'єктів господарювання не є само по собі порушенням, порушенням є зловживання даним монопольним становищем, що негативно впливає на конкуренцію та на кінцевого споживача;

4) Україна має адаптувати своє антимонопольне законодавство до норм ЄС, які обмежують неконтрольовану державну фіндопомогу окремим підприємствам, тим самим створюючи умови для недосконалої конкуренції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горбаль Н.І. Імплементация в Україні антимонопольного законодавства Європейського союзу / Н.І. Горбаль, С.Б. Романишин, У.І. Когут // Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – Вип. 26. – С. 182–190.
2. Інформація про проведену Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку роботу з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу за І квартал 2011 р.
3. Клименко В. Особенности формирования национальной модели фондового рынка / В. Клименко // Вестн. Киев. нац. торгово-зкон. ун-ту. – 2004. – № 3. – С. 33.
4. Питання організації виконання Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»: Указ Президента України // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 35. – С. 104.
5. Горбик О. Адаптація зарубіжного досвіду державного управління у сфері формування фондового ринку в Україні / О. Горбик // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 1. – С. 36–44.